

octubre 1980

SERRA D'OR

LÍNIES GENERALS D'UN PROGRAMA
DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA

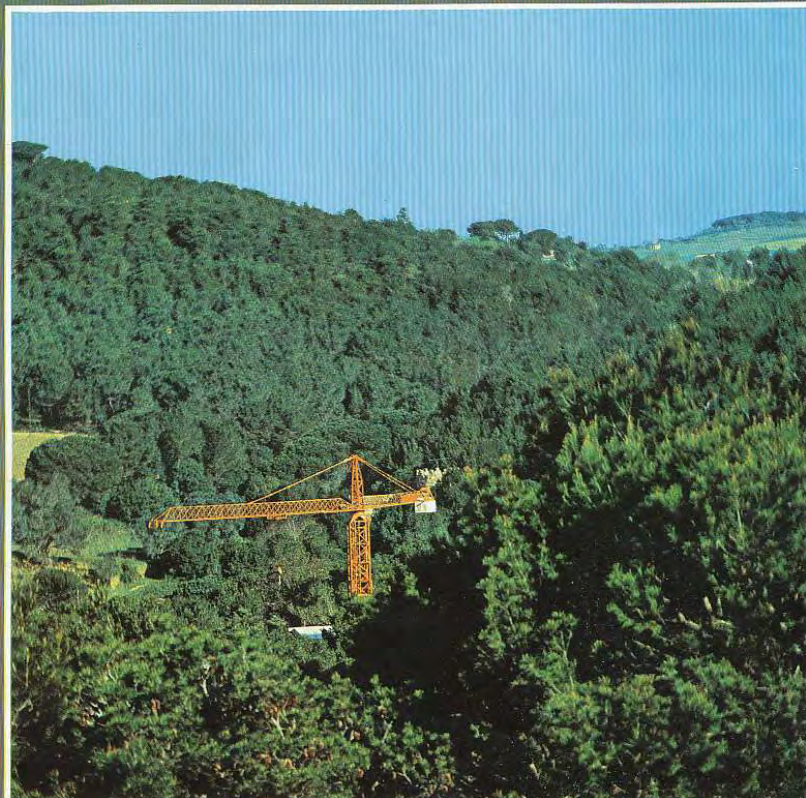
Aina Moll

JAUME VICENS I VIVES, AVUI

Josep Fontana i Lázaro

L'EXPOSICIÓ DELS CENT ANYS

Alexandre Cirici



DEL
REBOST
ESTANT:
EL PA
Josep M.
Espinós

passar el dia,
empènyer
l'any

la "festa" d'Elx

una polifonia admirable, nova. És un altre estrat, que no convé retocar: insisteixo, seria impossible. I la trama és plenament barroca. Eugeni d'Ors ho subratllà en més d'una ocasió. Cal deixar-la tal qual, indissoluble ja del conjunt. El «Misteri» és com aquelles catedrals que les successives generacions de canonges han convertit en una barreja indestruïble, fent i desfent.

Ara: el problema hi és. I comença per la llengua. A Elx són molts —i no en deuen ser una excepció els mateixos actors-cantants— els qui creuen que el «Misteri» està escrit en «llemosí». Encara! El text sembla ser del segle XVI, amb evidents pistes de provenir d'un altre del XV. En aquest moment no recordo quina és l'opinió de Josep Romeu i Figueras, que l'ha estudiat a fons. Dic simplement la impressió que em fa, a mi. Alguns arcaïsmes, que ja ho serien en el XVI, i d'altres, que necessàriament ho són avui, han ajudat a prosperar la idea del «llemosí»: «llemosí», entre els valencians de la Decadència, equivalia a «llengua medieval», i, durant la Renaixença, significava la «koiné» literària dels catalanoparlants. ¿No havia escrit el senyor Aribau allò de «en llemosí sonà lo meu primer vagit» o una cosa per l'estil? El lèxic i la morfologia del «Misteri» no tenen res d'exòtics: és el català —el valencià, si es vol— de l'època, que ja ha envellit. Sovint, en la veu dels cantors, una orelleta afinada adverteix algunes irregularitats absurdes: fa l'efecte que canten sense acabar d'entendre el que canten, la «lletra». ¿Qui s'ha molestat mai, a Elx, a explicar als cantors els matisos lingüístico-històrics de la «lletra»? Quan algú entona el «O besfort desaventura», ¿sap que està dient «Oh, bé és fort desaventura», i sap el valor exacte de l'adjectiu «fort»? No és un cas únic.

En temps de la II República espanyola, el «Misteri» fou declarat «monument nacional» —que no crec que li

servís de res—, i el compositor d'Alacant Oscar Esplà s'encarregà de «depurar-ne» la partitura. No puc judicar el resultat de la intervenció d'Esplà. M'han dit que fou positiva. Els cantants d'Elx, reduïts a la cosa consuetudinària, no eren impermeables a la influència de l'òpera italiana i de la sarçuela espanyola, i, en algun passatge, el «Misteri» recordava la *Marina* o la *Lucia*. Sembla que Esplà hi va posar una mica d'ordre. Però Oscar Esplà era un alacantí que ja no parlava català, ni tenia idea de quina era la prosòdia del català en què està escrit el «Misteri». La seva intervenció, doncs, si fou afectuosa per un costat, fou nefasta per l'altre. Va consagrar les aberracions vulgars —idèntiques a Elx i a Barcelona, tot s'ha de dir— de confondre el compte de les síl·labes, i quan el vers diu de la Verge «gloriosa» o «imperial», ignorava que s'havia de dir, i cantar, «glo-ri-o-sa» i «im-pe-ri-al», com les notes musicals de la consuetudina ja evidenciaven; hi deixà «glo-ri-o-sa» i «im-pe-ri-al». En patia la prosòdia, però també i més la música. I més detalls, que ara no puc ni vull detenir-me a explicar. El mal venia de lluny, sens dubte, i no tot fou culpa de don Oscar. Un dia vaig intentar explicar-li-ho, però no volgué ni sentir-ne parlar.

Ara seria el moment, en el fil de la divagació, de parlar d'Esplà: del primer —¿i no de l'últim?— Esplà, que fou un compositor «nacionalista», en el sentit musicològic del terme. ¿Procedia de l'indígena Giner, de la lligó de Pedrell, de l'exemple de Falla? La seva *Nochebuena del Diablo*, llevat d'uns compassos paròdics de xotis, és pura reminiscència del folklore local: els cantables intercalats són uns versots de Rafael Alberti, andalusoides, que li escauen «como a un santo Cristo dos pistolas», i mai més ben dit. Són còmiques incidències valencianes: què hi farem! Però Esplà i la seva música pertanyen ja a la història, amb les seves contradiccions. El «Misteri» d'Elx, no. El

«Misteri» d'Elx és història i és vida: el seu caràcter semilitúrgic l'ha salvat de l'arqueologia, i els actors-cantors, quan el representen, assumeixen una palpació col·lectiva, que el veïnat corrobora. Personalment, trobo bonic que en una de les escenes finals, quan Maria Assumpta és rebuda a mig aire del cel per la Santíssima Trinitat, i és coronada, l'orgue toqui la Marxa Reial, les campanes de Santa Maria voltegin, disparin coets i traques, i la pia assistència cridi: «Viva la Mare de Déu!» Els apòstols i els jueus conversos canten després el «Gloria Patri». La «Festa» també és «festa», aleshores. No un espectacle: un ritú.

¿Fins quan durarà, el «Misteri»? Avui, un alt percentatge dels habitants d'Elx són immigrants, i un altíssim percentatge, fills d'immigrants. El to industrial de la ciutat, ¿permet la perduració d'aquest residu medieval (o de la Contra-reforma)? ¿Esdevindrà la «Festa» un número més de cara al turisme? O, com a alternativa, ¿el conservarem —ni que manin les esquerres— com una joia «cultural» d'excepció? El temps ho dirà. I la voluntat —lúcida— dels elxans. Mentrestant, m'aferro al projecte d'una «depuració» del «Misteri» com a espectacle. Cal revisar la revisió pautada d'Esplà. Cal revisar el text. ¿Per què encara canten «O llans mesquí, io què faré?», si haurien de dir «Oh llas, mesquí, etc.»? Aquest «Oh llas» és l'«Ai llas!» —l'hélas! francès—, i no el «llans» (o *lance*) espuri i incongruent... ¿I cal revisar...? Sí: cal agilitar la «representació», perquè el públic d'ara ja no és el de fa cinc-cents anys. Sense excedir-s'hi, però: un «misteri» medieval no és un sàinet de Robrenyo ni un *Hamlet* de Terenci Moix. Recordo que, una volta, Xavier Fàbregas i el doctor Molas acudiren a Elx i s'hi avorriren. I això que el «Misteri» d'avui ja n'és una abreviatura. Cada cosa en el seu lloc... —JOAN FUSTER.

**GELATINA MARTIGNOLE... aliment poderós fet de carn
i de gallina (sense greix)**